

УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

2005, О.І. Кравченко

методист Інституту післядипломної освіти

Луганського національного педагогічного університету ім. Т. Шевченка

Система дистанційного навчання є підсистемою мегасистеми глобальної освіти. У зв'язку з розвитком мережі Інтернет дистанційне навчання досить швидко розповсюджується на території України за рахунок використання сучасних інформаційних технологій – мережних, гіпермедійних і мультимедійних. Дистанційне навчання не являє собою денне чи заочне навчання, бо воно може поєднувати декілька форм, які інтегрують провідний педагогічний досвід усіх освітніх національних систем, які використовують нові навчальні технології.

Дистанційна форма навчання, як будь-яка інша форма навчання, не може бути ізольованою від загальної системи освіти. Дистанційне навчання – не досить поширена форма для України, тому багато незрозумілого й багато труднощів виникає в процесі її застосування. Ясна річ, що дистанційне навчання можна застосовувати як у вищій школі та підвищенні кваліфікації, так і в середніх загальноосвітніх закладах. Нормативно-правова база повинна враховувати специфіку цих освітніх закладів. На сучасному етапі управління в системі дистанційного навчання потребує фундаментальної розробки на основі теорії управління соціальними системами, наукових підходів, синтезу філософії та психології освіти, врахування особливостей функціонування закладу освіти як відкритої, динамічної, детермінованої системи. Досвід використання різноманітної комп'ютерної техніки накопичено в різних ланках освіти й висвітлено в багатьох вітчизняних та зарубіжних виданнях, але немає розробок щодо управління в системі дистанційного навчання, що і визначає проблему нашого дослідження.

Багато навчальних закладів в наш час використовують дистанційну форму навчання, і тому виникає багато питань з упровадження та організації навчального процесу. Дослідження в галузі управління в системі дистанційного навчання актуальні, оскільки обумовлюються соціальним замовленням на підготовку (перепідготовку) та підвищення кваліфікації спеціалістів за дистанційною формою навчання. Завданнями теоретичного дослідження управління в системі дистанційного навчання є: визначення основних етапів запровадження, визначення аспектів, які впливають на управління в системі дистанційного навчання, аналіз організаційно-педагогічного забезпечення дистанційного навчання. Працюючи над дослідженням, ми використовували такі метод, як метод аналізу науково-

педагогічної літератури для виявлення сутності управління та специфіки дистанційного навчання; метод аналізу та синтезу для виділення основних аспектів управління в системі дистанційного навчання; метод теоретичного моделювання для розробки теоретичних засад управління інформаційними процесами, які створюють навчальне середовище.

Якщо дистанційне навчання розглядати в якості організаційних засобів інформаційних технологій, то достатньо було б обмежитися розсиланням матеріалів та переписуванням по Інтернету. Однак дистанційне навчання – це система навчання, яка передбачає навчально-виховний процес, тому як система навчання воно повинно передбачати складний процес управління. Саме системний підхід дозволить досліджувати і вивчати управлінські процеси, бо управлінська модель досліджується і формується як складна система.

Метою нашого дослідження є виявлення сутності дистанційного навчання, його специфіки, ролі, місця в системі освіти і усвідомлення, які завдання воно матиме і яким чином така форма буде найбільш ефективною. Тому необхідно визначити основні етапи впровадження дистанційного навчання в систему освіти. А саме:

- 1) підготовчий етап – це створення наукових лабораторій із дистанційного навчання, навчання кадрового складу (викладацького та управлінського персоналу);
- 2) розробка навчальних планів та дистанційних курсів згідно цих планів;
- 3) реклама і набір студентів, слухачів;
- 4) організація навчального процесу (апробація та впровадження в навчальний процес новітніх методик організації та технологій навчання);
- 5) моніторинг навчання.

Проблема управління закладами, які здійснюють підготовку та перепідготовку за дистанційною формою, складається з таких аспектів:

- *соціальний* – готовність і бажання різних соціальних груп навчатися за дистанційною формою;
- *педагогічний* – застосування методів і технологій дистанційного навчання;
- *економічний* – відображення економічних умов впровадження дистанційних технологій;
- *юридичний* – закріплення певними законодавчими нормативними документами правил, норм, стандартів і вимог щодо використання апаратного та програмного забезпечення.

Модель дистанційного навчання в сучасній Україні повинна розвиватися як макросоціальний гуманітарний проект здійснення інноваційної системної

моделі підвищення інтелектуального рівня суспільства. Стрімкий розвиток цивілізації передбачає пошук і розвиток нових освітніх форм, які застосовуються за допомогою сучасних досягнень інформаційних технологій. Освітні потреби майбутнього знаходять своє втілення в розвитку стратегій дистанційного навчання, що відповідають вимогам часу. Тому освітній заклад повинен сформулювати стратегію напрямків розвитку дистанційного навчання з урахуванням тенденцій науково-технічного прогресу та світових досягнень у цій сфері.

Управлінські процеси в системі дистанційного навчання – це соціальні процеси, які спрямовані на одержання освітніх послуг суб'єктами управління – студентами (слухачами). У системі дистанційного навчання не існує ні вікових, ні гендерних, ні територіальних, ні статусних, ні майнових, ні фізичних обмежень. Пріоритетними принципами організації дистанційного навчання є самостійна робота студентів, але це не виключає принцип сумісної діяльності студента (слухача) і викладача на всіх етапах навчання, принцип індивідуалізації, системності й контекстності навчання; принцип елективності навчання, а також принцип рефлексивності.

Теоретико-методологічний аспект застосування й затвердження дистанційної освіти обумовлений необхідністю концептуального обґрунтування цієї форми навчання, бо соціальні прогнози про позитивні результати застосування дистанційної освітньої технології для України очевидні. Тут особливо важливе наукове теоретико-методологічне та системне обґрунтування психологічних, педагогічних і соціологічних програм дистанційного навчання. Управління передбачає насамперед взаємодію всіх систем, які забезпечують навчальний процес – це адміністративна система, яка забезпечуватиме маркетинг освітніх послуг, планування робіт, регулювання, контроль і моніторинг навчання. Програмно-технічне забезпечення повинна здійснювати лабораторія дистанційного навчання. Дидактичне забезпечення здійснюють викладачі, тьютори дистанційного навчання, розробники навчального матеріалу.

Одним із головних завдань є створення матеріальної бази в навчальному закладі. Фінансово-економічний аспект розвитку дистанційного навчання особливо актуальний для сучасної соціально-економічної ситуації. Враховуючи досвід інших навчальних закладів, то можна зробити висновок, що система дистанційного навчання здатна самофінансуватися за рахунок платних освітніх послуг. Основні витрати – це придбання апаратних засобів і забезпечення каналу зв'язку, а також необхідно заохочувати і підтримувати експерименти і перші розробки в цій галузі. Якщо за дистанційною формою навчається невелика кількість студентів, то фінансові витрати будуть компенсуватися дуже повільно. Якщо кількість студентів почне збільшуватися, то ясна річ, виникнуть додаткові витрати на методичне та програмне

забезпечення навчального процесу і на оплату роботи викладачів і допоміжного персоналу, які будуть задіяні в навчальному процесі, але низька собівартість дистанційного навчання досягається за рахунок використання концентрованого уявлення й уніфікації змісту, орієнтованості дистанційного навчання на велику кількість слухачів (студентів), а також за рахунок більш ефективного використання існуючих навчальних площ і технічних засобів.

Спеціалісти з університету Idaho, вивчаючи проблему вартості дистанційної форми навчання, виявили, що перші й поточні витрати пов'язані з

- витратами на апаратні засоби (hardware) і на програмне забезпечення (software);
- засобами телекомунікаційного зв'язку (телебачення, супутниковий зв'язок та ін.);
- профілактикою, ремонтом і модернізацією обладнання;
- інфраструктурою – базовою мережею і телекомунікаційною інфраструктурою в освітньому закладі або регіоні;
- розробкою, методичною й технологічною підтримкою навчальних матеріалів спеціалістами;
- додатковими витратами, пов'язаними з необхідністю надійної роботи системи, включаючи адміністративні витрати, консультації, підтримку на регіональному рівні;
- оплатою всіх спеціалістів, зайнятих у вказаних вище видах діяльності [3, 74].

Незважаючи на те, що спочатку витрати досить значні, але коли здійснити набір і якомога збільшити контингент, то витрати на навчальний процес знизяться, бо викладач зможе проводити заняття одразу з декількома аудиторіями або з великою кількістю студентів. Студенти будуть користуватися одними й тими ж методичними матеріалами, які не треба тиражувати. Якщо не вистачає аудиторних площ у навчальному закладі, то можна перевести деякі непрофільюючі навчальні курси на дистанційну форму навіть при стаціонарній формі навчання.

Іншим важливим завданням є підготовка кадрового складу. Для вирішення цієї проблеми необхідні спеціальні курси для підготовки викладачів, які працюватимуть у системі дистанційного навчання. Не кожний викладач зможе працювати в цій системі, бо тут необхідно вміти трансформувати нові педагогічні технології з традиційного навчального процесу в процес дистанційного навчання. При навчанні викладачів необхідно організувати комплексну підготовку, у якій розкривається методика та дидактика дистанційного навчання, засоби інформаційних та комунікаційних технологій. Викладач дистанційного навчання повинен уміти проводити заняття як у традиційних умовах, так і в системі Інтернет, вміти готувати й коректувати навчально-методичні посібники, вміти консультиувати в режимі Інтернет, мати

сертифікат, який дає право вести заняття зі студентами (слухачами) за дистанційною формою.

Не менш важливою є підготовка управлінського персоналу, бо від цього залежить якість управління навчальним закладом як єдиним цілим, яке повинно бути скоординованим та послідовним, урахувувати якість інфраструктур внутрішнього та зовнішнього середовища і здійснюватися у взаємодії з оточуючим середовищем. Людські ресурси – це найголовніша умова для досягнення ефективної організації навчального процесу, у зв'язку з цим до персоналу пред'являються особливі вимоги щодо компетентності. У освітньому закладі повинна створена система менеджменту, розроблені посадові інструкції для осіб, які будуть брати участь у забезпеченні навчального процесу.

При розробленні навчальних планів і програм необхідно враховувати вплив різних зовнішніх факторів. Відповідність цих програм та планів до державних стандартів має велике значення. Існуючий навчальний процес підготовки (перепідготовки) орієнтований на однорівневу (лінійну) структуру підготовки, а навчальні плани орієнтовані на послідовне вивчення дисциплін з урахуванням їх логічного взаємозв'язку. Результативне оцінювання і професійна кваліфікація здійснюється по закінченню програм підготовки (перепідготовки). Освітній заклад повинен надати повний обсяг навчального навантаження слухачу (студенту) з кожної дисципліни. Для проведення передбачених навчальним планом лабораторних і практичних занять освітній заклад повинен надати можливість брати участь традиційним способом або дистанційним. Кількість годин аудиторних та в мережі Інтернет не повинна перебільшувати кількості годин, передбачених для традиційного навчання.

Для системи дистанційного навчання доцільно використовувати модульний принцип організації навчального процесу. Розробляти дистанційні курси необхідно до дисциплін, передбачених державними стандартами та ОКХ. Оскільки студент займається більш самостійно, то в цьому випадку навчання неможливе без добре підготовлених навчальних курсів, тому наступним завданням управлінського процесу є забезпечення навчального процесу якісним навчальним матеріалом. Дисципліни мають різне призначення й характер викладеного матеріалу, а також різну кількість годин у навчальному плані, і тому не з усіх дисциплін потрібно мати навчально-методичні посібники. Оскільки дистанційний курс розрахований на взаємодію викладача зі студентом, то відповідно й вимоги до нього, принципи відбору та організації, структурування матеріалу, забезпечення контролю будуть визначатися особливостями цієї взаємодії. З навчальних дисциплін можна визначити, стільки курсів, скільки таких дисциплін передбачає навчальний план.

Зрозуміло, що неможливо здійснити набір слухачів без реклами. Будь-який навчальний заклад оголошує набір і рекламує свої освітні послуги. Якщо освітній заклад рекламує дистанційну форму поруч з традиційними послугами, то необхідна чітка роз'яснювальна робота, яка зацікавить людей, які мешкають у віддалених районах. Для людей, які вирішили здобути освіту за дистанційною формою, існують певні вимоги, це, насамперед, знання комп'ютерних технологій, що надасть можливість спілкуватися в мережі Інтернет, а також студент повинен уміти знайти необхідну інформацію. Після того як контингент сформований, розподілені групи, необхідно чітко організувати навчальний процес, в електронному варіанті повинен бути представлений розклад занять на I семестр, графік консультацій, дискусій та графік контрольних зрізів. Навчальний заклад повинен надати студенту ряд можливостей – доступ до довідково-інформаційних послуг, електронної читальної зали, до окремих курсів, відведених на самостійне вивчення. При проектуванні навчального процесу необхідно враховувати: програмне, інформаційно-дидактичне, технічне забезпечення.

Організаційно-педагогічне забезпечення, тобто методику проведення занять виконує типовий педагогічний сценарій навчального процесу. Краще формувати невеликі групи, а викладач у свою чергу для себе формує менші групи, якщо виникають деякі питання, то спочатку їх можна обговорювати в малих групах, потім у великих. Відповідно група може звертатись до тьютора-викладача чи тьютора-адміністратора. Студенти можуть надсилати свої думки, ідеї, питання пропозиції щодо навчання та приватних проблем, які розміщуються на web-сторінці. Студенти (слухачі) отримують паролі й доступ до занять. Завдання виконуються асинхронно. Вивчаючи дистанційний курс, вони не тільки засвоюють навчальний матеріал, а й отримують інформацію, здобуту із джерел. Така організація навчального процесу потребує психологічної готовності до віртуального спілкування, володіння культурою комунікації. Повний перехід на систему дистанційного навчання можливий, але достатньо проблематичний. У вищій освіті дуже складно оцінювати студентів тільки за допомогою комп'ютерних технологій, тому необхідно мати положення про атестацію студентів. Деякі спеціальності просто неможливо перевести на дистанційну форму, наприклад: фізичне виховання, медицина, виробниче навчання, музичне мистецтво.

Організація навчального процесу в дистанційному навчанні повинна забезпечувати швидкий зворотний зв'язок між тьютором і студентом. Студент працює в зручний для нього час. Дуже важливо організувати оперативні відповіді викладачів на питання студентів. Функції викладачів зводяться до відстеження відповідності процесу навчання поставленим задачам, а також контролю рівня засвоєння навчального матеріалу. Адміністратор формує пакети документів, укладає договір про навчання, контролює термін

підписання документів, фіксує термін оплати, формує групи слухачів. В електронному деканаті формуються електронні відомості, розклад занять. Студенту (слухачу) надається графік проходження навчального курсу. У графіку вказуються терміни вивчення курсу й контрольні точки, терміни складання письмових робіт.

При складанні навчального графіку даються відповіді на такі можливі питання:

- Які види навчальної роботи будуть здійснювати студенти?
- Як оцінюються види роботи (структура рейтингу курсу)?
- Як розподілити свій час, вивчаючи даний курс?
- Як працювати з дистанційними лекціями і джерелами?
- Які вимоги до роботи з джерелами?
- Як працювати з контрольною підсистемою курсу (яка її структура, коли і які контролю будуть, їх види і специфіка, коли і куди треба надсилати відповіді, які критерії оцінювання відповідей і рейтингу)?
- Які дискусії (кейси) передбачаються в процесі вивчення курсу (теми і терміни їх проведення), як у них брати участь, які критерії оцінки дискусивних завдань, рейтинги?
- Які письмові роботи передбачено виконати студенту, їх жанр, обсяг оформлення, специфічні вимоги, терміни виконання, критерії оцінки?
- Коли буде отримана тема?
- Як буде проходити підсумковий контроль [2, 310-311].

Наступним актуальним завданням управління є оцінка якості навчання. Якість освіти визначається сукупністю показників, які характеризують різні аспекти навчальної діяльності. Контроль якості освітніх послуг – оцінка показників якості продукції, тобто знань студентів. Елементи якості із стандарту ISO-9004 сформовані в чотири групи:

- розподілення відповідальності (management responsibility);
- управління ресурсами (resource management);
- реалізація продукції та послуг (product and/ or service realization);
- вимірювання та аналіз (measurement, analysis, and improvement) [2, 370].

Престиж освітнього закладу залежить від того, як працевлаштовуються його випускники. Тому необхідно постійно проводити тестування, анкетування та різні контрольні заходи. Але на управління якістю освіти впливає не тільки контроль знань студентів, а й контроль процесів навчання, організації, застосування освітніх технологій. На якість навчання значно впливає якісний склад педагогічних працівників, тому важливе значення має проведення науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, що стосуються проблем дистанційного навчання.

Розв'язуючи завдання дослідження, можна зробити певні висновки.

1. Поетапне запровадження дистанційного навчання дозволить врахувати особливості переходу до нової освітньої технології, формування стратегії напрямків розвитку дистанційного навчання з урахуванням тенденцій науково-технічного прогресу та світових досягнень у цій сфері.
2. Фінансово-економічний, теоретико-методологічний, кадровий, організаційно-педагогічний аспекти суттєво впливають на якість надання освітніх послуг навчальним закладом, який застосовує дистанційну форму навчання.
3. Організаційно-педагогічне забезпечення навчального процесу в системі дистанційного навчання повинно розроблятися відповідно до принципів науковості, актуальності, гнучкості до вимог часу та ринку праці. Організація навчального процесу повинна здійснюватися на основі узгодження всіх структурних підрозділів, які будуть задіяні в системі дистанційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Нейтматов Я.М.* Образование в XX веке: тенденции и прогнозы. – М.: Алгоритм, 2002. – 480 с.
2. *Преподавание в сети Интернет: Уч. Пособие / Отв. ред. В.И. Солдаткин.* – М.: Высшая школа, 2003. – 792 с.
3. *Теория и практика дистанционного обучения: Уч. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. Е.С. Полат.* – М.: Изд центр „Академия”, 2004. – 416 с.

